

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Σχολή Νομικών, Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών
Τμήμα Νομικής, Τομέας Δημοσίου Δικαίου

Μεταπτυχιακό Δίπλωμα Δημοσίου Δικαίου
Συνταγματικό Δίκαιο
Διδάσκων : Καθηγητής κ. Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος

ΕΡΓΑΣΙΑ

«Το απαραβίαστο της ανθρώπινης αξίας,
ως γενικής συνταγματικής αρχής της ελληνικής έννομης τάξης»

Επιμέλεια : Όλγα Ι. Βογιατζή , μεταπτυχιακή φοιτήτρια

Πέμπτη, 18 Δεκεμβρίου 2003

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- 1) Μονιστική Θεωρία περί έννομης τάξης – Το Σύνταγμα ως καθολικός ρυθμιστής της έννομης τάξης
- 2) Έννομη τάξη του «Κοινωνικού Ανθρωπισμού»
γενικά χαρακτηριστικά

- 3) Γενικές Συνταγματικές Αρχές
έννοια – γενικά χαρακτηριστικά
- 4) Γενική συνταγματική αρχή του «απαραβίαστου της ανθρώπινης αξίας»
 - α. Ιστορική αναδρομή - κατοχύρωση της αρχής σε Διεθνή κείμενα – συνταγματική κατοχύρωση στην ελληνική και γερμανική έννομη τάξη – σύγκριση
 - β. Ορισμός – έννοια της ανθρώπινης αξίας – αντιδιαστολή προς την έννοια της ανθρώπινης αξιοπρέπειας
 - γ. Προσδιορισμοί και εξειδικεύσεις της αρχής
 - δ. Το απαραβίαστο της ανθρώπινης αξίας ως καταστατική αρχή της ελληνικής έννομης τάξης
 - ε. Το απαραβίαστο της ανθρώπινης αξίας ως ερμηνευτική αρχή
 - στ. Το απαραβίαστο της ανθρώπινης αξίας ως αντικειμενική συνταγματική αρχή
 - ζ. Το «απαραβίαστο της ανθρώπινης αξίας». Νοείται παραίτηση από την προστασία της ανθρώπινης αξίας;
- 5) Συμπέρασμα
- 6) Βιβλιογραφία
- 7) Περίληψη

1. Το Σύνταγμα καθολικός ρυθμιστής της έννομης τάξης

Το Σύνταγμα, υπό τη σύγχρονη έννοια, αποτελεί τον καθολικό ρυθμιστή της συνολικής έννομης τάξης, καταλαμβάνοντας όλο το φάσμα της ανθρώπινης ζωής, πολιτικής, κοινωνικής και οικονομικής. Η σύγχρονη, αυτή, έννοια του Συντάγματος οικοδομείται στην μονιστική αρχή, κατά την οποία η έννομη τάξη εκλαμβάνεται ως ενιαία, και σύμφωνα με την οποία ελλείπει η διάκριση μεταξύ Δημοσίου και Ιδιωτικού Δικαίου, στην οποία στηριζόταν η «παραδοσιακή», η «κλασική» έννοια του Συντάγματος, η στηριζόμενη στη δυαδιστική θεωρία περί έννομης τάξης. Η επικράτηση της μονιστικής αντίληψης και η μεταβολή της έννομης τάξης έγινε διαλεκτικά, με τη σταδιακή κυρίως δημοκρατικοποίηση του σύγχρονου κράτους, που οδήγησε στην παραγωγή ενός νέου δικαίου.

2. Κοινωνικός Ανθρωπισμός

Η συνταγματικοπολιτική εξέλιξη οδήγησε στη δημιουργία μιας νέας έννομης τάξης, αυτής του «κοινωνικού ανθρωπισμού», που τείνει με γοργό ρυθμό προς την ολοκλήρωσή της, με χαρακτηριστικό γνώρισμα την απόλυτη αμυντική ενέργεια των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Ο κοινωνικός ανθρωπισμός ξεκινά από μια ακλόνητη πίστη προς το τελειότερο δημιούργημα, τον άνθρωπο. Αποσκοπεί στην προστασία του ανθρώπου από το συνάνθρωπο, είτε ως φορέας δημόσιας είτε ως φορέας ιδιωτικής εξουσίας. Βάση της σύγχρονης έννομης τάξης αποτελεί η ανώτατη δικαιοπολιτική αρχή του απαραβίαστου της ανθρώπινης αξίας.

Στην έννομη τάξη του «κοινωνικού ανθρωπισμού», το Σύνταγμα, ως καθολικός ρυθμιστής του συνόλου της ανθρώπινης ζωής, της κοινωνικής συμβίωσης, καταλαμβάνει το σύνολο των εννόμων σχέσεων, ανεξαρτήτως ενδεχόμενου χαρακτηρισμού τους ως δημοσίων ή ιδιωτικών. Οι συνταγματικοί κανόνες, που βρίσκονται στην κορυφή της ιεραρχίας, αποκτούν καθολική ισχύ και εφαρμόζονται σε ολόκληρη την έννομη τάξη, αναφερόμενοι, δηλαδή, στη ρύθμιση των σχέσεων εξουσίας αλλά και στην ιδιωτική δράση.

3. Γενικές Συνταγματικές Αρχές

Μέσα στο Σύνταγμα περιέχονται κανόνες που έχουν γενικότερο περιεχόμενο σε

σύγκριση με τους άλλους, με μεγαλύτερη σημασία και διαχρονικότητα. Πρόκειται για βασικά αξιώματα εφαρμοζόμενα στη συνολική έννομη τάξη, εξαιτίας του περιεχομένου τους. Τα αξιώματα αυτά, που χαρακτηριστικά αναφέρονται ως Γενικές Συνταγματικές Αρχές, δεν έχουν πολιτική φόρτιση, αλλά, αντιθέτως, ουδέτερο πολιτικό περιεχόμενο και λειτουργούν διττά. Αφενός, μεν, εκπέμπουν νομική ενέργεια, έχουν, δηλαδή, δικαιοτική δύναμη απορρέουσα από το κανονιστικό τους περιεχόμενο ως κανόνων δικαίου, αφετέρου, δε, αποτελούν ερμηνευτικές αρχές, χρήσιμες για την ερμηνεία άλλων διατάξεων. Πρόκειται για μια δέσμη αρχών θεμελιωμένων στο σύνταγμα, που είτε διατυπώνονται *expressis verbis*, όπως η αρχή της ισότητας, είτε συνάγονται από άλλες συνταγματικές διατάξεις. Ανάμεσα στις αρχές αυτές διακρίνεται μία, η οποία προσδιορίζει και τις άλλες : «η αρχή του απαραβίαστου της ανθρώπινης αξίας», η οποία, όπως αναφέρθηκε ήδη, αποτελεί και την ανώτατη δικαιοπολιτική αρχή στην έννομη τάξη του κοινωνικού ανθρωπισμού.

4. «Το απαραβίαστο της ανθρώπινης αξίας»

Το Σύνταγμα του 1975/1986/2001 αναγνωρίζει ως σύστημα δικαίου τον «κοινωνικό ανθρωπισμό» και βασίζει, συνεπώς, την όλη ρύθμιση στην «γενική συνταγματική αρχή του απαραβίαστου της ανθρώπινης αξίας» (άρθρ. 2 παρ. 1 Σ). Συναφείς είναι και η συνταγματική διάταξη του άρθρου 5 παρ. 1, που κατοχυρώνει το δικαίωμα εκάστου ανθρώπου να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του, η διάταξη του άρθρ. 106 παρ. 2 που μεταξύ άλλων δεν επιτρέπει να αναπτύσσεται η ιδιωτική πρωτοβουλία σε βάρος της ανθρώπινης αξιοπρέπειας.

A. Ιστορική αναδρομή- κατοχύρωση σε διεθνή και συνταγματικά κείμενα

Με την κατοχύρωση της ανθρώπινης αξίας, και συνακόλουθα της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, η ελληνική συνταγματική ιστορία ευθυγραμμίζεται με τις αντιλήψεις, που επικρατούν στο διεθνή χώρο, μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και τη συντριβή των φασιστικών καθεστώτων, που είχαν εξευτελίσει την ανθρώπινη αξία. Η διασφάλισή της υπήρξε αναγκαία. Απήχηση τέτοιων αντιλήψεων συναντούμε σε διεθνή κείμενα, όπως στον Καταστατικό Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών του 1945 (προοίμιο), στην Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (προοίμιο και άρ. 1,6 και 22), στο Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (άρθρ.1) κ.ά. , αλλά και σε συνταγματικά κείμενα, όπως στο Θεμελιώδη Νόμο της Βόννης (Δ. Γερμανία) του 1949, άρθρο 1 παρ. 1 , που απετέλεσε και το πρότυπο της διάταξης του άρθρου 2 παρ.1 του ελληνικού Συντάγματος του 1975 και το οποίο υπήρξε και το πρώτο, που διακήρυξε γενικά το απαραβίαστο της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Και τα δύο συντάγματα αποτελούν «μία δυναμική απάντηση, που προκάλεσε η πικρή πείρα ολοκληρωτικών καθεστώτων και δικτατοριών». Σε αντίθεση, όμως προς το γερμανικό του πρότυπο, το ελληνικό σύνταγμα ανάγει σε πρωταρχική υποχρέωση της πολιτείας το σεβασμό και την προστασία της «αξίας του ανθρώπου».

B. Ορισμός - έννοια

Ο ακριβής προσδιορισμός της έννοιας της «ανθρώπινης αξίας» είναι δυσχερής, επειδή οι ερμηνευτές ακολουθούν, συχνά, υποκειμενικές, φιλοσοφικές μεθόδους προσέγγισης. Η «ανθρώπινη αξία», ως έννοια γένους είναι το σύνολο των γενικών υλικών, πνευματικών και κοινωνικών γνωρισμάτων του ανθρώπου. Με αυτήν την έννοια είναι συνώνυμη με τον όρο «άνθρωπος», με την ανθρώπινη φύση. Πρόκειται, δηλαδή, για τη νομική μεταγλώττιση του όρου αυτού. Αντιδιαστέλλεται, μάλιστα, από την έννοια της «ανθρώπινης αξιοπρέπειας», η οποία αναφέρεται ιδίως στην κοινωνική διάσταση της ανθρώπινης φύσης, και όχι στην πνευματική και σωματική. Η πρόκριση του όρου «αξία» έναντι του όρου «αξιοπρέπεια», στη συνταγματική διάταξη, είναι ηθελημένη, ακριβώς γιατί η «αξιοπρέπεια» σημαίνει μόνον την αξία σε σχέση με τους άλλους, ενώ η λέξη «αξία» εκφράζει την ουσία, που είναι δεδομένη

χωρίς συσχετισμό με τρίτους. Η ανθρώπινη αξία, συνεπώς, έμφυτη στον άνθρωπο, δεν αναιρείται με νομικούς κανόνες.

Γ. Προσδιορισμοί και εξειδικεύσεις της αρχής

Η «ανθρώπινη αξία» αποτελεί την πηγή, το μητρικό δικαίωμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τα οποία την προσδιορίζουν και την εξειδικεύουν. Συγκεκριμένα, γενικοί συνταγματικοί προσδιορισμοί της ανθρώπινης αξίας αποτελούν η ισότητα και η ελευθερία, ενώ εξειδικεύσεις της είναι όλα τα ανθρώπινα δικαιώματα. Η ανθρώπινη αξία συνδέεται στενά και με τις δύο ως άνω αρχές, οι οποίες βρίσκουν ρητή κατοχύρωση στο ισχύον Σύνταγμα, στα άρθρα 4 και 5 αντίστοιχα.

Δ. Η ανθρώπινη αξία ως καταστατική αρχή

Η αρχή του απαραβίαστου της ανθρώπινης αξίας αποτελεί την καταστατική αρχή (konstitutives Prinzip) της ελληνικής έννομης τάξης, που κατοχυρώνει ρητά το ισχύον Σύνταγμα στο άρθρο 2 παρ. 1, ορίζοντας ότι «ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν πρωταρχική υποχρέωση της πολιτείας». Η ανθρώπινη αξία ανάγεται, κατ' αυτόν τον τρόπο, σε βασικό αξίωμα της ελληνικής έννομης τάξης, το οποίο όλοι οι κανόνες δικαίου υπηρετούν. Η ανθρώπινη αξία είναι ο σκοπός του δικαίου, αποτελεί τη βάση της έννομης τάξης, από την οποία αναπτύσσονται όλοι οι κανόνες δικαίου. Νομική διάταξη, ανήκουσα είτε στο Ιδιωτικό είτε στο Δημόσιο Δίκαιο, που είναι αντίθετη στην εν λόγω αρχή δεν ανήκει στο δικαϊκό σύστημα του κοινωνικού ανθρωπισμού. Η ανθρώπινη αξία προσδιορίζει την ιδέα της δικαιοσύνης, του δικαίου, δηλαδή, με την ουσιαστική έννοια του όρου.

Ε. Η ανθρώπινη αξία ως ερμηνευτική αρχή

Η αρχή του απαραβίαστου της ανθρώπινης αξίας δεν περιορίζεται μόνον στην εκπομπή της νομικής της ενέργειας, δεν εξαντλείται δηλαδή η σημασία της στη θέση της ως ανώτατης δικαιοπολιτικής αρχής της ελληνικής έννομης τάξης, αλλά, ταυτόχρονα λειτουργεί και ως ερμηνευτική αρχή. Συγκεκριμένα, η ανθρώπινη αξία αποτελεί το θεμελιώδες κριτήριο για την προσδιορισμό της έννοιας του κοινού συμφέροντος, δεσμεύοντας το νομοθέτη. Με γνώμονα την ανθρώπινη αξία, το κοινό συμφέρον αναγκαία περιλαμβάνει τα προσωπικά συμφέροντα και οι θεσπιζόμενοι κανόνες δικαίου οφείλουν να επιδιώκουν το συγκερασμό των συμφερόντων, δημοσίων και ιδιωτικών. Ο συγκερασμός αυτός κοινού και προσωπικών συμφερόντων αποτελεί βασική αρχή της νέας ελληνικής συνταγματικής τάξης (άρθρα 25 παρ. 1 και 106 παρ. 2). Ταυτόχρονα, η ως άνω αρχή δεσμεύει και καθοδηγεί και τον εφαρμοστή όλου του δικαίου, διότι χρησιμεύει ως κριτήριο αξιολόγησης πράξεων και θεμελίωσης νομικών κρίσεων.

ΣΤ. Η ανθρώπινη αξία ως αντικειμενική συνταγματική αρχή.

Το Σύνταγμα κατοχυρώνει μια αντικειμενική συνταγματική αρχή, δηλαδή αντικειμενικό δίκαιο, από την οποία απορρέουν τα ατομικά δικαιώματα.

Κατοχυρώνει ταυτόχρονα και ένα ανθρώπινο δικαίωμα, φορείς του οποίου, συνεπώς, μπορούν να είναι μόνο φυσικά πρόσωπα, όχι νομικά. Δικαιούχοι είναι όλοι οι άνθρωποι, ανεξαρτήτως οιασδήποτε διάκρισης, τόσο οι ημεδαποί όσο και οι αλλοδαποί και οι ανιθαγενείς.

Z. Το «απαρβίαστο της ανθρώπινης αξίας» - Παραίτηση

Ενόψει της θέσης και της ιδιαίτερης σημασίας, που έχει στην ελληνική έννομη τάξη η αρχή του απαραβίαστου της ανθρώπινης αξίας, γίνεται δεκτό, ότι δεν χωρεί παραίτηση του ανθρώπου από τη συνταγματική προστασία της αξίας του. Η κατοχύρωση της αξίας του ανθρώπου κηρύσσεται απαραβίαστη, μη υποκείμενη σε κανενός είδους περιορισμό ή επιφύλαξη νόμου, ενώ δεν είναι επιτρεπτές εξαιρέσεις

στο πλαίσιο ειδικών εξουσιαστικών σχέσεων. Εξάλλου, η συνταγματική διάταξη του αρθρ. 2 παρ. 1 ανήκει στις μη αναθεωρήσιμες διατάξεις, κατά το άρθρ. 110 παρ. 1 του Συντάγματος, ενώ η ισχύς της δεν μπορεί να ανασταλεί κατά το αρθρ. 48 παρ. 1, σε περίπτωση θέσεως σε εφαρμογή του νόμου περί καταστάσεως πολιορκίας. Αποτελεί, δηλαδή, η ανθρώπινη αξία το άκρο όριο οποιουδήποτε περιορισμού των δικαιωμάτων του ανθρώπου, που επιτρέπει το Σύνταγμα.

5. Συμπέρασμα

Συνοψίζοντας, το απαραβίαστο της ανθρώπινης αξίας αποτελεί την υπέρτατη, την ύψιστη γενική συνταγματική αρχή, - στα πλαίσια της νέας έννομης τάξης του κοινωνικού ανθρωπισμού και της, συνακολούθως, σύγχρονης έννοιας του Συντάγματος, ως καθολικού ρυθμιστή της ανθρώπινης ζωής – της οποίας το ρυθμιστικό πεδίο εκτείνεται στις σχέσεις κράτους- πολιτών και στις διαπροσωπικές τους σχέσεις. Στη σύγχρονη έννομη τάξη, ο διαχωρισμός σε δημόσια και σε ιδιωτική παραβίαση ή απειλή της ανθρώπινης αξίας δεν είναι συνταγματικά δυνατός. Στην ανθρώπινη αξία κατευθύνθηκε και βασίστηκε η ενοποίηση της έννομης τάξης, στην οποία επετεύχθει ο υπερκερασμός της παραδοσιακής διάκρισης δικαίου σε δημόσιο και ιδιωτικό. Το απαραβίαστο της ανθρώπινης αξίας και, επομένως, των θεμελιωδών δικαιωμάτων, που την εξειδικεύουν, αποτελεί θεμελιώδη συνταγματική αρχή, την καταστατική αρχή της έννομης τάξης. Θεσπίζει, συνεπώς, την υποχρέωση των ανθρώπων να σέβονται, αλλά, και την υποχρέωση του κράτους να σέβεται και να προστατεύει την ανθρώπινη αξία.

6. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1) Ευάγγελος Β. Βενιζέλος « Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου»

- 2) Π.Δ. Δαγτόγλου « Ατομικά Δικαιώματα»
- 3) Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος « Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου»
- 4) Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος, « Η Συνταγματική Προστασία του Ανθρώπου από την Ιδιωτική Εξουσία»
- 5) Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος, « Κοινωνικός ανθρωπισμός και ανθρώπινα δικαιώματα»
- 6) Αριστόβουλος Ι. Μάνεσης , « Συνταγματικά Δικαιώματα – Ατομικές Ελευθερίες»
- 7) Αντώνης Μανιτάκης, « Κράτος Δικαίου & Δικαστικός Έλεγχος της Συνταγματικότητας»
- 8) Αθανάσιος Γ. Ράικος « Συνταγματικό Δίκαιο – Θεμελιώδη Δικαιώματα»

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας είναι η προσέγγιση της ανθρώπινης αξίας (άρθρο 2 παρ. 1 Συντάγματος) ως γενικής καταστατικής αρχής της εννόμου τάξεως. Το απαραβίαστο της ανθρώπινης αξίας αποτελεί την υπέρτατη, την ύψιστη γενική συνταγματική αρχή - στα πλαίσια της νέας έννομης τάξης του κοινωνικού ανθρωπισμού και της, συνακολούθως, σύγχρονης έννοιας του Συντάγματος, ως καθολικού ρυθμιστή της ανθρώπινης ζωής – της οποίας το ρυθμιστικό πεδίο εκτείνεται στις σχέσεις κράτους- πολιτών και στις διαπροσωπικές τους σχέσεις. Το απαραβίαστο της ανθρώπινης αξίας και, επομένως, των θεμελιωδών δικαιωμάτων, που την εξειδικεύουν, αποτελεί θεμελιώδη συνταγματική αρχή, την καταστατική αρχή της έννομης τάξης. Σημειωτέον δε είναι ότι δεν χωρεί παραίτηση του ανθρώπου από τη συνταγματική προστασία της αξίας του. Η κατοχύρωση της αξίας του ανθρώπου κηρύσσεται απαραβίαστη. Το άρθρο 2 παρ. 1 θεσπίζει την υποχρέωση των ανθρώπων να σέβονται, αλλά, και την υποχρέωση του κράτους να σέβεται και να προστατεύει την ανθρώπινη αξία.